

ROC CHABÀS

JUAN CHABÀS MARTÍ

Per Pedro Fuentes Caballero

Infància i rails en Dénia

El 10 de setembre de 1900 naix en Dénia, en ple cor del marquesat de Dénia, Juan Ambrosio Chabàs Martí, fill d'una família de tradició i prestigi local. Son pare, Juan Chabàs Bordehore, era advocat i juge municipal; sa mare, Josefa Martí Mifsud, procedia també d'una família respectada de la ciutat. Aquell ambient familiar marcat per l'educació, la disciplina i el respecte pel coneiximent va ser fonamental per a forjar la personalitat del futur escriptor.

Dénia a començaments del segle XX era encara una ciutat menuda, marcada per la mar i per la terra. El port bollia d'activitat peixquera i comercial, i les muntanyes del Mongó vigilaven la plana coberta de vinyes i armelers.

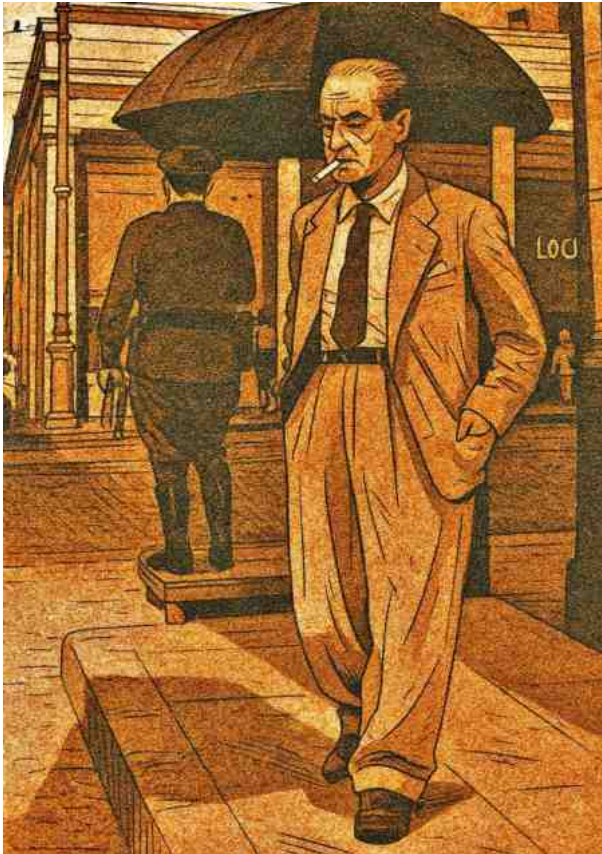
L'economia local havia patit els estralls de la filoxera que arrasà els ceps a finals del segle XIX, pero encara conservava un dinamisme mercantil que unia les terres del marquesat de Dénia ab ciutats com Marsella, Alger o Gènova. En este entorn, Chabàs va créixer al voltant d'històries de mariners, comerciants i llauradors, que després alimentarien la seua sensibilitat literària.

Des de menut, Juan mostrà una curiositat intel·lectual poc habitual. Llegia ab avidea i es fixava en tot el que passava al seu voltant. Els carrers estrets del barri de Baix la Mar, les muralles i torres del Castell, les processons religioses i els contes populars que es transmetien de boca en boca eren per a ell un univers ple de significats.

Aquella infància al costat de la Mediterrànea li regalà una mirada poètica i oberta al món, una mirada que anys després es faria present en els seus escrits.

L'educació rebuda en Dénia fon sòlida pero llimitada per a un jove de les seues inquietuts. Son pare, conscient de la intel·ligència i la predisposició de Juan per a l'estudi, va decidir traslladar la família a Madrid cap a 1910.

Allí tindria accés a una formació més completa i a un ambient cultural de primera línia. Pero, malograda eixa marcha, Chabàs mai oblidaria les seues raïls: Dénia seria sempre la seua pàtria sentimental.

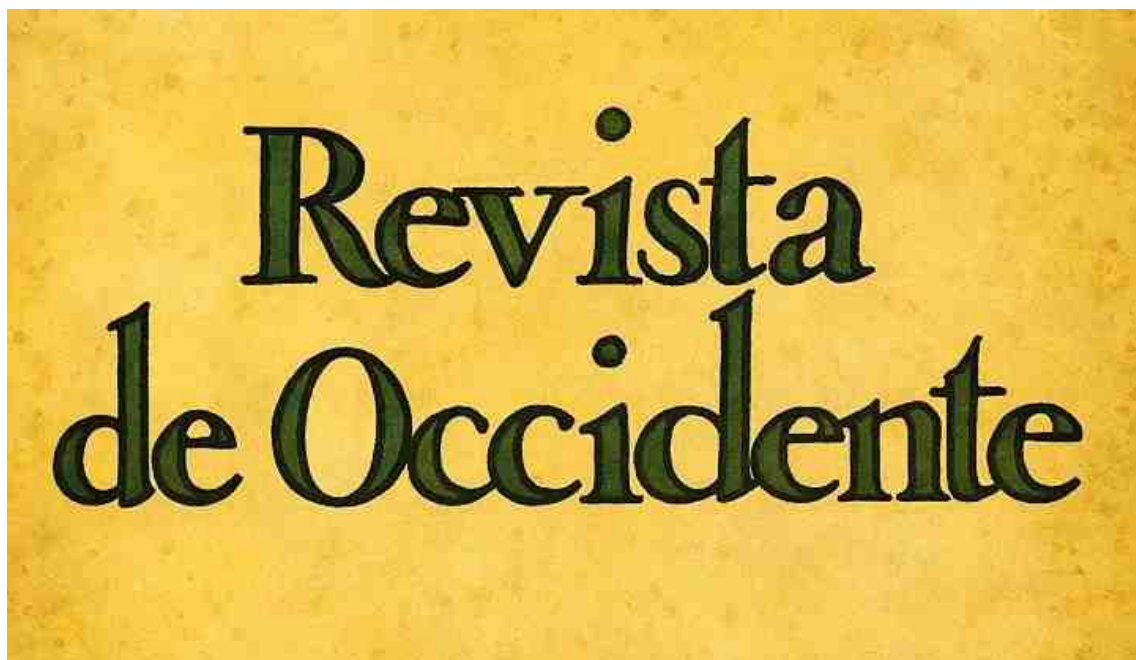
En les cartes i en alguns dels seus escrits més íntims, Chabàs evocava ab nostàlgia l'aroma dels tarongers en flor, el blau intens del Mediterràneu i la serenitat de les nits estivals en el marquesat.

Encara que la seua vida el portaria llunt —Madrid, París, Veneçuela, Cuba—, la memòria del paisatge valencià quedà gravada per sempre en la seua sensibilitat poètica.

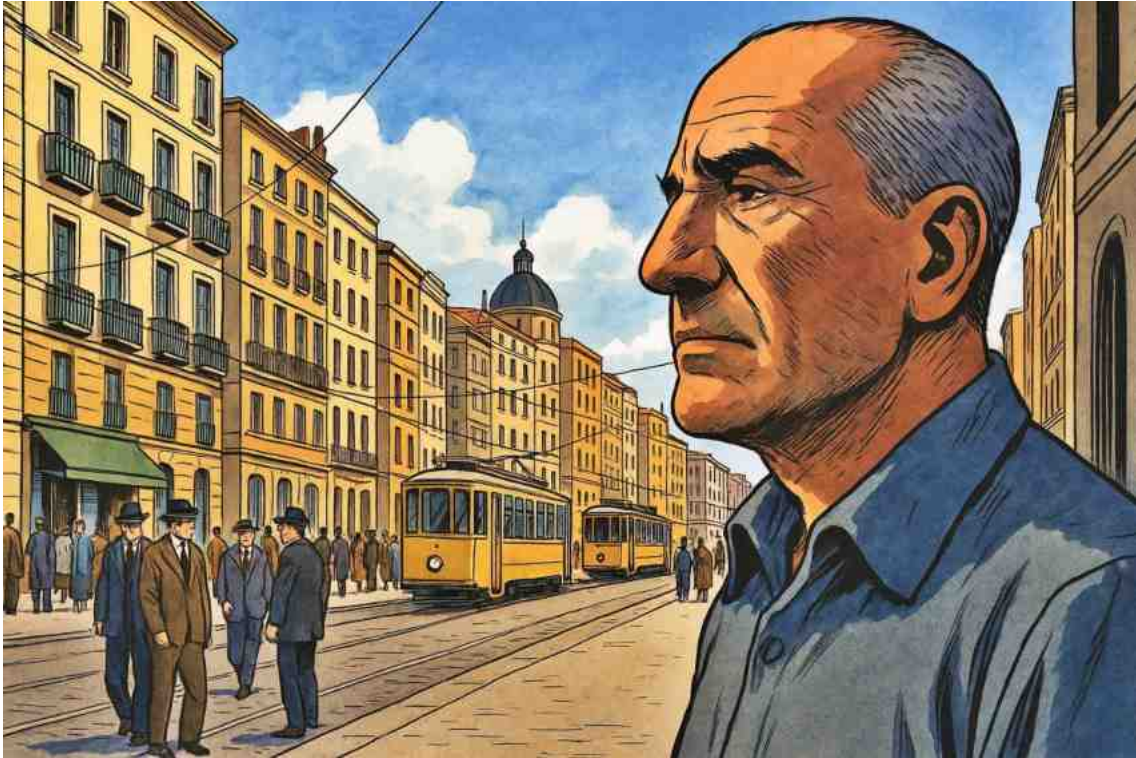
Ací, el chiquet denier que jugava entre els carrers blancs i les pedres del Castell acabaria convertint-se en un dels escriptors més destacats de la seua generació.

Pero aquell primer escenari, humil i mediterràneu, seria

sempre l'origen i la llavor de tota la seua obra.

Formació intel·lectual i primers passos en Madrid

Quan la família Chabàs es traslladà a Madrid cap a 1910, Juan era encara un adolescent. El canvi no fon menor: deixava arrere l'entorn tranquil i mediterràneu de Dènia per a adinsar-se en la bulliciosa d'una capital que vivia un moment d'efervescència cultural i política. Aquella ciutat, ab les seues tertúlies intel·lectuals i les aules universitàries, es convertiria en el gran laboratori a on Chabàs començaria a forjar la seua identitat com a escriptor i pensador.

Una educació sòlida i oberta a Europa

Els primers anys en Madrid els passà en escoles privades a on va destacar per la seua facilitat en les llengües. Va rebre una educació bilingüe en francès i castellà gràcies a l'Aliança Francesa, cosa que li obrí la porta a la lliteratura europea de primera mà.

Llegia a Rimbaud, Mallarmé i Verlaine quan molts complanys seus encara desconeixien els moviments lliteraris del continent. Eixa base cosmopolita li serviria després per a integrar-se en naturalitat en l'avantguarda lliterària espanyola.

En l'arribada a la Universitat Central de Madrid, Chabàs va decidir compaginar dos camins: Filosofia i Lletres i Dret. Esta doble aposta parlava del seu caràcter: d'una banda, la passió pel coneixement humanístic i lliterari; de l'atra, el desig de dotar-se d'una formació sòlida que li permetera participar activament en la vida pública.

Els seus professors foren figures de primera magnitud: Emilia Pardo Bazán, que despertà en ell l'interès per la crítica lliterària i el feminisme incipient; José Ortega y Gasset, que l'influí en la seua visió de la modernitat i el paper de l'intellectual; i Menéndez Pidal, que li oferí una base filològica i històrica de la lliteratura espanyola. Aquell entorn va convertir Chabàs en un jove ambiciós, capaç de pensar la lliteratura no sols com a art, sino també com a aïna de transformació social.

Primeres publicacions i vocació lliterària

Els anys universitaris van ser també els del descobriment de la seua pròpia veu. En només 19 anys publicava els primers poemes en revistes lliteràries, a on començava a destacar per un estil fresc, simbolista i ple d'images mediterrànies. Entre 1919 i 1920 aparegué el seu primer llibre, "Espejos", que el situà dins del còrcul de jove escriptors innovadors.

El contacte en els còrculs lliteraris madrilenys fon decisiu. Participà en revistes com Índex, "Vltra" i "Horizonte", que apostaven per les noves vanguarades. Allí conegué a autors que formarien part de la seua generació: Rafael Alberti, Guillermo de Torre, Pedro Salinas i tants atres que després serien integrats dins de la Generació del 27. Chabàs no sols escrivia poesia. Ya des de llavors mostrava una clara inclinació cap a la crítica i l'assaig. Els seus primers artícles analisaven la lliteratura italiana contemporànea, fruit d'una beca que l'havia portat a Gènova. Eixa estada en Itàlia li permeté viure de prop els inicis del feixisme mossolines, experiència que després cristallisaria en el seu ensaig Itàlia fascista (Política y lliteratura), a on reflexionava sobre les conexions entre ideologia i cultura.

El descobriment de la crítica social

Madrid era també un escenari polític intens: vagues, manifestacions, debats sobre el futur d'Espanya. Chabàs, encara que no era militant en aquells primers anys, començà a simpatisar en les idees progressistes i republicanes. La lliteratura, per a ell, no podia desvincular-se de la realitat social. Per això, els seus texts juvenils ya apuntaven a un compromís que més avant seria determinant en la seua trayectòria. En aquells anys, es consolidava la figura d'un escriptor que no volia llimitar-se a la poesia intimista, sino que aspirava a ser crític, ensagista i ciutadà compromés. Esta voluntat de participar en la vida cultural i pública li obriria moltes portes, pero també li generaria conflictes i enemistats.

L'ombra de Dénia

Tot i estar plenament instalat en Madrid, Chabàs mai oblidà el seu poble natal. En alguns dels seus primers poemes evocava les nits de Dénia, el so de la mar i la presència majestuosa del Mongó. Per a ell, Dénia era la infància i la memòria; Madrid, en canvi, era el futur i la batalla cultural. Esta tensió entre raïls i modernitat, entre el local i l'universal, travessaria tota la seua obra posterior.

Amors i passions literàries

Darrere de l'escriptor rigorós i del crític intel·lectual, hi havia un home intensament apassionat, en contradiccions i fragilitats. La vida sentimental de Juan Chabàs no sols forma part de la seua biografia íntima, sino que també ajuda a entendre bona part del seu univers literari. I si hi hagué una relació que va marcar aquells anys jove, fon la que mantingué en la poeta i actriu Josefina de la Torre.

Un encontre en l'ambient literari madrileny

Josefina, canària de família culta i cosmopolita, havia arribat a Madrid en una energia creativa que sorprenia als còrculs literaris. Poeta precoç, amiga de Salinas i Alberti, i després actriu de cine i doblage, era una figura fascinant per a qualsevol jove escriptor. Chabàs la va conèixer en tertúlies i revistes, i pronte va eixir entre ells una relació epistolar que aniria més allà de la simple amistat.

Entre 1925 i 1931 es van intercanviar cartes plenes de passió, tendrea i també dubtes. Aquella correspondència, recuperada i estudiada recentment, mostra un Chabàs menys solemne, més vulnerable i humà: capaç d'expressar el desig i la necessitat d'afecte, pero també les seues inseguretats i les tensions entre l'amor i la dedicació absoluta a la literatura.

La correspondència amorosa

Les cartes revelen l'evolució d'una relació que oscilava entre l'entusiasme i la distància. Chabàs, apassionat i intens, trobava en Josefina una musa i una confident; ella, més prudent i pràctica, combinava la fascinació per l'escriptor en la consciència de les dificultats d'aquell vòncul.

Hi ha moments de gran tendrea, declaracions amoroses i projectes compartits. Però també hi ha silencis, recriminacions i la sensació que la vocació literària de Chabàs i la voluntat artística de Josefina feien difícil una convivència estable. Era la lluita eterna entre l'amor i l'ofici, entre la vida íntima i l'ambició creadora.

L'amor com a motor creatiu

No és casualitat que molts dels poemes i texts de Chabàs d'aquells anys respiren una tensió amorosa. L'ombra de Josefina hi és present, de manera explícita o velada.

Els seus versos parlen d'absència, de passió inestables, de desig i d'enyor. Igual que a altres autors de la seua generació, la vida sentimental es convertia en combustible creatiu.

Josefina, per la seua banda, també reflectí en la seua poesia les inquietuts d'aquella relació. Encara que en el temps prendria un camí propi, el diàleg en Chabàs fou per a ella una etapa d'aprenentatge i d'intercanvi intens.

La ruptura i les ferides

Com moltes històries apassionades, la relació acabà trencant-se. Les cartes dels darrers anys mostren ja el cansament, les diferències i una certa amargor. Chabàs, absorbint-se cada volta més en la seua carrera literària i crítica, i Josefina, decidida a avançar en el món del teatre i el cine, seguiren camins separats.

No obstant això, el rastre d'aquella relació quedà per sempre. Les ferides amoroses, la sensació de pèrdua i la memòria d'un temps compartit apareixerien de manera recurrent en l'obra de Chabàs.

L'home que escrivia sajos polítics i històrics era també l'enamorat que mai acabava de sanar les seues pròpies absències.

Una finestra a l'ànima de Chabàs

La recuperació d'esta correspondència ha permès als investigadors conèixer un Chabàs més íntim. L'home darrere de l'intel·lectual, en les seues debilitats i passions, que en parla de la universalitat de l'experiència humana: voler, perdre, recordar.

Eixa dimensió personal enriqueix la seua figura i en permet entendre millor el conjunt de la seua obra.

Perquè Chabàs no fou sols un crític literari brillant ni un historiador de les lletres espanyoles: fou també un home que va viure intensament l'amor, i que en aquell amor trobà una de les fonts més profundes de la seua inspiració.

L'escriptor de la Generació del 27

Quan parlem de la Generació del 27, pensem immediatament en noms com Federico García Lorca, Rafael Alberti, Pedro Salinas o Luis Cernuda. Però entre eixe grup brillant i plural també es trobava Juan Chabàs, l'home de Dénia que havia arribat a Madrid carregat d'inquietuds i que conseguí fer-se un lloc entre els renovadors de la lliteratura espanyola.

L'ambient cultural dels anys 20

Els anys 20 en Espanya estaven marcats per un esperit de canvi. Les vanguarades europees —futurisme, dadaisme, surrealisme— arribaven a Madrid a través de revistes, traduccions i viages d'estudi. La ciutat era un bollidor de tertúlies, exposicions, recitals i debats.

Chabàs, que ja havia publicat poemaris i participava en revistes d'avanguardia, es trobava en el lloc adequat en el moment adequat. La seua amistat en Guillermo de Torre —crític i agitador cultural— li permeté integrar-se en els cícrculs més innovadors.

El 1927, coincidint en el tercer centenari de la mort de Góngora, un grup de jove poetes organitzà un homenage en Sevilla. Aquell acte simbòlic seria considerat el naixement oficial de la “Generació del 27”. Encara que Chabàs no hi estigué físicament present, compartia en ells les mateixes inquietuts: la recerndre d’un nou llenguage, la combinació de tradició i modernitat, i el compromís en la realitat del seu temps.

Llaços personals i lliteraris

Chabàs establí amistat en molts dels autors que hui associem a la Generació del 27. En Rafael Alberti, per eixemple, compartia tertúlies i projectes editorials.

Hi ha testimonis que parlen d’un retrat que el pintor Gregorio Prieto li feu a petició d’Alberti, la qual cosa mostra la seua presència dins del núcleu cultural del moment.

També intercanviava cartes i reflexions en Guillermo de Torre, una de les figures més actives de la vanguardia. Eixes correspondències mostren un Chabàs analític, interessat per la crítica i pel paper de l’art en la societat.

Tot açò el situava en un lloc singular: no era només poeta, sino també crític i ensagista, capaç de reflexionar en profunditat sobre el que estava succeint en la lliteratura espanyola.

Obres d’esta etapa

En els anys 20 i 30, Chabàs publicà obres fonamentals que el consolidaren com a escriptor d’avantguarda:

Sin velas, desvelada (1927): una novela curta en to experimental i poètic.

Puerto de sombra (1928): prosa innovadora, marcada pel simbolisme i la introspecció.

Agor sin fin (1930): narrativa que combinava modernitat i reflexió existencial.

A més, la seua activitat crítica es fea cada volta més intensa. El 1928 publicava *Itàlia fascista* (*Política y literatura*), una obra que demostrava la seua capacitat per a connectar política, història i lliteratura.

Un escriptor polifacètic

Mentres molts dels seus complanys del 27 se centraven sobretot en la poesia, Chabàs destacava per la seua versatilitat. Escrivia poesia, narrativa, ensaig i crítica lliterària.

Esta polivalència el fea diferent, pero també el deixava un poc en terra de ningú dins del cànon posterior, més centrat en els grans poetes.

No obstant això, per als lectors i crítics del moment, Chabàs era un intel·lectual complet, en un domini sorprenent del llenguatge i en una visió europea de la cultura.

Una veu en consciència crítica

El que diferenciava especialment Chabàs era la seua consciència crítica. No es conformava en escriure versos brillants: volia analitzar el paper de la lliteratura, reflexionar sobre les seues raïls i el seu futur.

En este sentit, era un home de frontera entre el poeta creador i l'historiador de les lletres.

Per això, molts dels seus texts anticipen el que després seria la seua gran aportació: obres de crítica i història lliterària que encara hui continuen sent referència.

El lloc de Chabàs en la Generació del 27

Encara que el temps i els manuals han destacat més altres noms, no hi ha dubte que Chabàs formava part de la constel·lació del 27. Va compartir les mateixes revistes, les mateixes inquietuts i els mateixos còrculs.

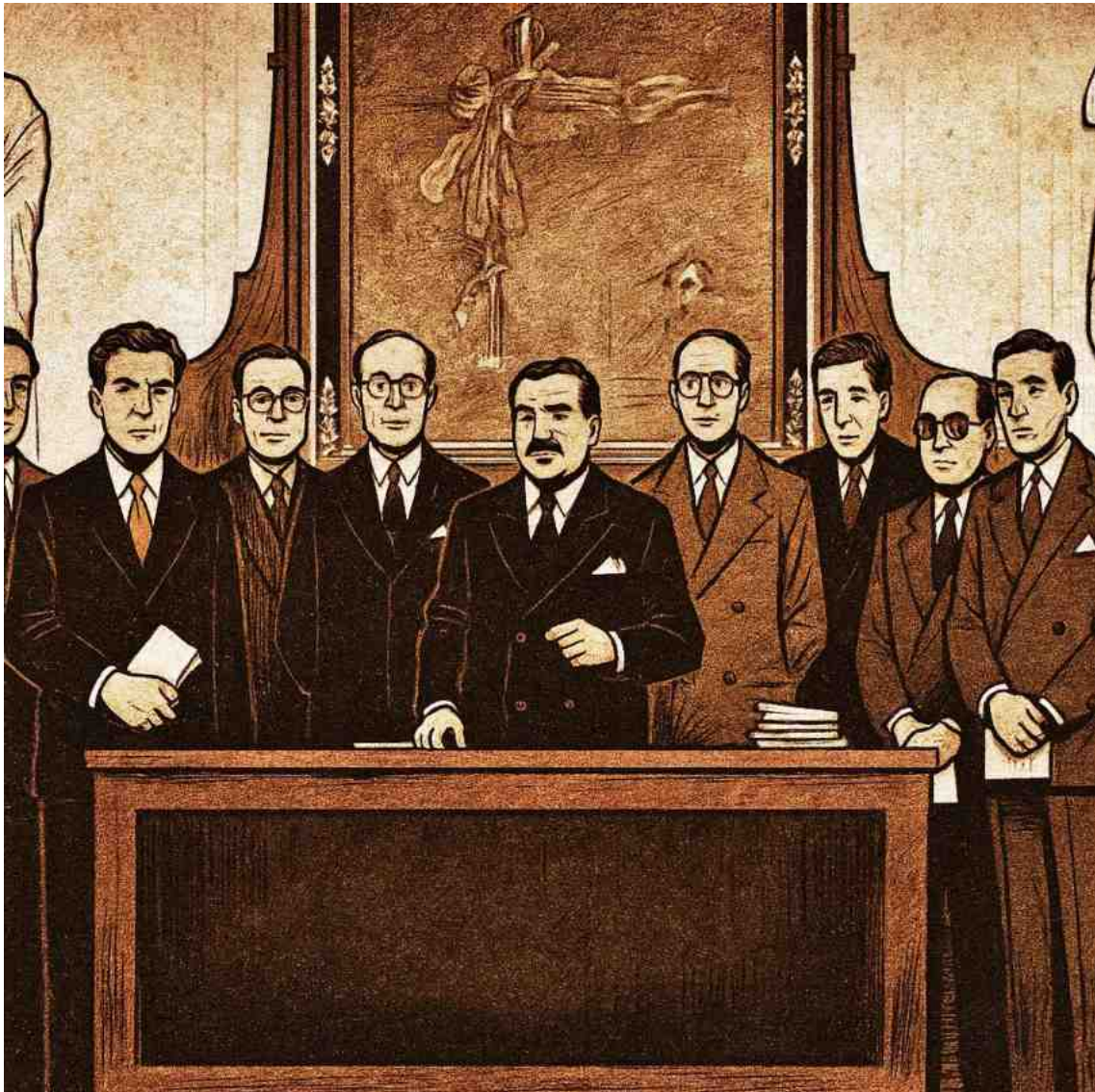
Fon una veu particular, més seriosa i reflexiva, menys donada a l'exhibició pública, pero essencial per a entendre la riquesa del grup.

Per a Dènia i per a la Comunitat Valenciana, el fet que un fill del marquesat de Dènia arribara a ser reconegut com a membre d'aquella generació irrepetible és un motiu d'orgull.

Chabàs portà en ell, en cada pàgina, la llum i la memòria del Mediterràneu, integrant-les en el gran moviment lliterari espanyol del sigle XX.

L'ensagiste i crític literari

Si una faceta definix en claritat l'aportació de Juan Chabàs al panorama cultural espanyol del segle XX és la d'ensagista i crític literari.. Més allà de la seua poesia i narrativa, Chabàs es distinguí per una capacitat analítica i una erudició poc comunes en la seua generació. Fon un home que entenia la lliteratura no sols com a art, sino també com a reflex de l'història, de la política i de les idees.

Una ploma crítica en mirada europea

Havent-se format a Madrit i en estades a Itàlia gràcies a la Junta per a Ampliació d'Estudis, Chabàs desenvolrà una mirada internacional. Va viure de prop l'ambient cultural de Gènova en els anys 20, coincidint en l'ascens del facisme. D'aquella experiència naixeria el seu llibre *Itàlia fascista (Política y literatura)* (1928), una obra en qué denunciava la instrumentalisació de la cultura per part del règim de Mussolini. Era una advertència primerenca sobre els perills de la fusió entre art i totalitarisme.

Este text situava a Chabàs com un intel·lectual compromès i atent a les connexions entre literatura i política. No es tractava només de parlar d'estètica, sino d'entendre la literatura com un camp de batalla ideològic.

En 1930 publicava "Vuelo y estilo", un ensagista en què reflexionava sobre la creació literària i el paper de l'escriptor en la modernitat. Chabàs examinava les tendències de l'avanguardia, la necessitat d'innovar el llenguatge i la tensió entre tradició i ruptura. L'obra el mostrava com un observador lúcid, capaç d'analitzar els moviments literaris en criteri propi.

Historia de la literatura espanyola (1933)

L'any 1933 publicà una de les seues obres més ambicioses: "Historia de la literatura española". Este volum el consagrà com a crític i historiador, oferint una síntesis clara i rigorosa del desenvolupament literari de la península. El llibre fon ben rebut, especialment en l'àmbit acadèmic, i consolidà el prestigi de Chabàs com a especialista.

A diferència d'altres històries literàries més fredes o positivistes, la seua anava impregnada d'una sensibilitat moderna i crítica. Sabia llegir els autors no sols com a productes del seu temps, sino com a veus que dialogaven en problemes universals.

Després de la Guerra Civil i el dur exili, Chabàs no abandonà mai la crítica literària. Instal·lat en Amèrica, primer en Veneçuela i després en Cuba, continuà investigant i escrivint. Fruït d'aquell treball fon la seua obra "Literatura española contemporánea (1898–1950)", publicada el 1952.

Este llibre és clau per entendre la seua aportació: una panoràmica completa de la literatura espanyola des de la Generació del 98 fins a la posguerra. Escrita en claredat i profunditat, esta obra es convertí en manual de referència en universitats llatinoamericanes i europees.

El valor del text radica en què Chabàs parlava des de l'exili, en una mirada lliure de censura i condicionaments franquistes. La seua crítica, per tant, tenia un component de resistència cultural i de preservació de la memòria literària d'Espanya.

Una veu rigorosa i compromesa

L'obra crítica de Chabàs combina tres trets fonamentals:

Rigor acadèmic, fruit de la seua formació i de l'estudi sistemàtic.

Sensibilitat lliterària, heretada de la seua experiència com a poeta i narrador.

Compromís històric i polític, perquè entenia la lliteratura com una aïna per a comprendre i transformar la realitat.

Gràcies a esta triple dimensió, Chabàs es convertí en un dels grans crítics espanyols del sigle XX, encara que el seu nom, per culpa de l'exili i de l'oblit impost, no tingué la difusió d'atres coetàneus.

Llegat crític

Hui, les seues obres continuen sent font de consulta per a investigadors. La seua capacitat de síntesis i el seu estil clar el fan accessible no sols per a especialistes, sino també per a llectors interessats en l'història de la lliteratura.

El seu llegat és el d'un home que, des de l'exili i la precarieta, mantingué viva la flama del pensament crític i la dignitat intel·lectual.

Guerra Civil i compromís polític

El curs vital de Juan Chabàs estigué profundament marcat pels acontejments polítics i socials del seu temps. Igual que molts dels seus companys de generació, no pogué quedar-se al marge davant l'enfrontament entre República i fascisme. Per a ell, la lliteratura i la política no eren mons separats: l'una alimentava a l'atra. Escriure era un acte de compromís, i en la Guerra Civil esta convicció es va convertir en acció directa.

L'afinitat republicana

Durant els anys de la Segona República, Chabàs s'havia acostat a "Izquierda Republicana", el partit liderat per Manuel Azaña, que representava una aposta per la modernisació cultural i política d'Espanya. Les seues col·laboracions en premsa mostraven una clara simpatia en el projecte republicà: llaïcista, educació, cultura com a aïna de progrés.

En eixa etapa, començà també a apropiarse a l'òrbita del Partit Comunista, especialment a partir de 1936, quan l'avenç del fascisme a Europa fea necessari, segons ell, un front unit. La militància de Chabàs no fon tant orgànica com intel·lectual, pero la seua veu es posà al servici de la causa republicana sense matisos.

De les paraules a l'acció

En l'esclat de la Guerra Civil el 18 de juliol de 1936, Chabàs va donar un pas avant. Deixà a un costat el paper d'intel·lectual observador per a convertir-se en combatent i propagandista.

Hi ha testimonis que l'ubiquen integrat en les estructures de difusió cultural de la República, participant en conferències, escrits i emissions radiofòniques per a mantindre la moral del poble.

Algunes fonts indiquen que també tingué ranc militar dins de les milícies republicanes, encara que el seu paper principal fon el d'escriptor al servici de la resistència. La seua arma era la paraula, i la va usar per a denunciar la barbàrie i enaltir la llegitimitat republicana.

Prensa i lliteratura en temps de guerra

Durant la contesa, Chabàs col·laborà en periòdics i revistes republicanes, analisant no sols la situació política sino també la cultura com a part de la lluita. Els seus articles insistien que la victòria no era només militar, sino també cultural: calia defendre la memòria d'Espanya davant la destrucció fascista.

En eixos texts es veu un Chabàs més vehement, més directe, allunyat de les formes acadèmiques. Era la veu d'un intel·lectual que sabia que el futur del país i de la lliteratura mateixa estava en joc.

Una generació en armes

El compromís de Chabàs no era un cas aïllat. Molts dels seus companys de la Generació del 27 també prengueren partit: Lorca fon assassinat pels franquistes, Alberti se n'anà a l'exili, Miguel Hernández combaté en el front. Chabàs formava part d'aquell grup d'intel·lectuals que entengueren la Guerra Civil com una batalla decisiva entre llibertat i tirania.

La derrota i l'inici de l'exili

La caiguda de la República en 1939 supost un colp devastador. Per a Chabàs, com per a tants altres, significà l'exili forçat. El seu compromís polític li tancava qualsevol possibilitat de quedar-se en Espanya sense patir repressió.

En la maleta plena de llibres i manuscrits, començava un llarg periple que el portaria primer a França, després a la República Dominicana, més tart a Veneçuela i finalment a Cuba, a on viuria els seus últims anys.

L'exili seria un tema recurrent en la seua obra posterior, marcat per la nostàlgia, la frustració i la voluntat de mantindre viva la cultura republicana.

Lliteratura i compromís

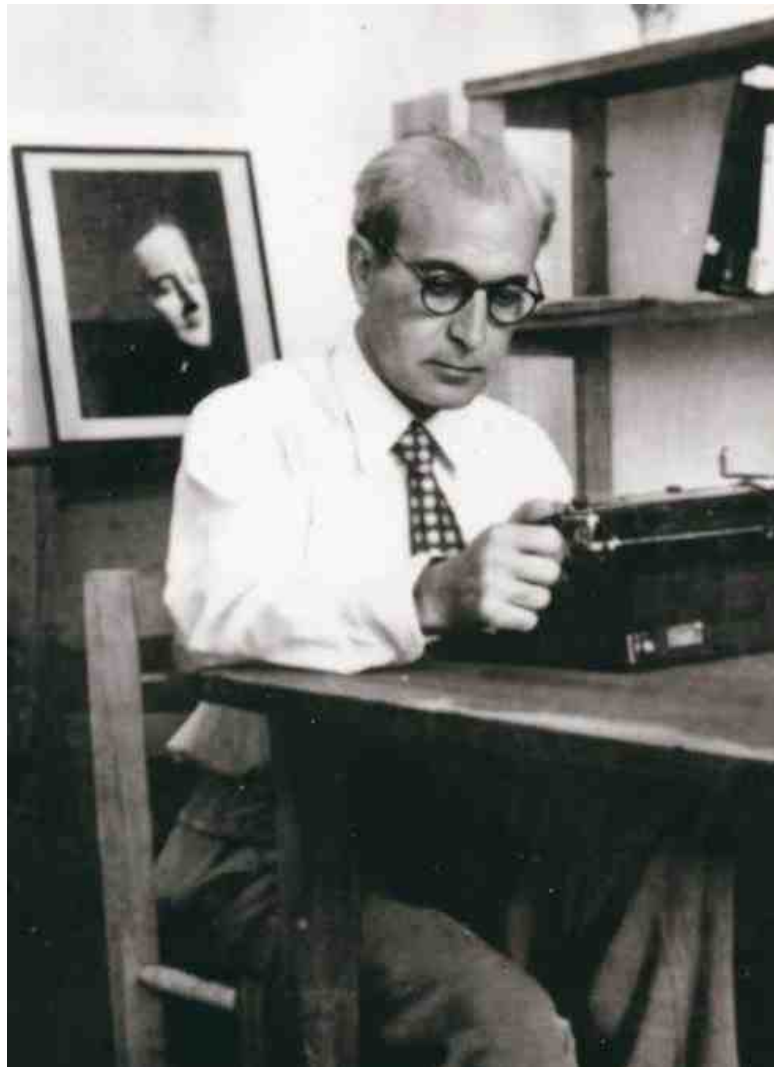
La Guerra Civil consolidà en Chabàs una idea que mai abandonaria: la lliteratura té un paper polític inevitable. No es pot separar l'art de la realitat, ni la poesia del destí col·lectiu.

Per això, encara des de l'exili i la precarieta, continuaria escrivint obres de crítica i història lliterària, convençut que preservar la memòria cultural era una manera de resistir a la derrota militar.

Una ferida que no cicatrisà mai

Chabàs mai va superar del tot la desfeta del 39. L'exili, la distància de la seua terra natal i la separació de la seua generació li deixaren una ferida oberta.

Pero aquella ferida, paradòxicament, també alimentà la seua producció intel·lectual. Els seus últims llibres, escrits en l'Amèrica Llatina, són testimoni del dolor pero també de la dignitat d'un home que mai renuncià als seus ideals.

Exili i itinerari transatlàntic

En la derrota republicana en 1939, Juan Chabàs començava una de les etapes més dures i decisives de la seua vida: l'exili. Com tants atres intel·lectuals i combatents, hagué d'abandonar Espanya a corre-cuita, perseguit per les conseqüències polítiques i condemnat a la pèrdua de la seua terra.

França: la primera parada

El primer refugi fon França, a on s'amotonaven milers de republicans derrotats. Allí va patir, com molts exiliats, la incertesa i la precarietat. França no era un refugi segur: camps de concentració improvisats, persecució de refugiats i, ben pronte, l'amenaça de la Segona Guerra Mundial.

Per a Chabàs, França fon només un pas breu, un territori de trànsit abans de buscar noves destinacions.

República Dominicana: un exili inesperat

Des de França conseguí embarcar-se rumbo al Caribe i arribà a la República Dominicana. El règim de Trujillo permetia l'entrada d'exiliats espanyols, encara que sovint en condicions dures.

Chabàs hi passà un temps breu, i encara que intentà reprendre el fil de la seua activitat intel·lectual, l'ambient polític i social no era el més adequat.

El recort d'esta etapa és confús: més un lloc de trànsit que d'estada definitiva. El que queda clar és que Chabàs no trobava encara el seu lloc i continuava buscant una terra d'acollida.

Veneçuela: docència i lliteratura

La següent destinació fon Veneçuela, país que en aquells anys començava a obrir-se als exiliats espanyols i que necessitava professors i intel·lectuals.

En Caracas, Chabàs trobà una oportunitat: eixercí com a professor de lliteratura i impartí cursos universitaris.

Esta etapa fon fonamental per a recuperar certa estabilitat. Si bé vivia en la nostàlgia d'Espanya i la ferida de l'exili, també va poder desenvol·lar el seu treball intel·lectual i establir contactes en el món cultural veneçolà.

Allí començà a gestar la que seria una de les seues grans obres, "Literatura española contemporánea" (1898–1950), publicada més tart en Cuba.

A més, en 1947 es casà en Aída Valls Fernández al Consulat espanyol de Caracas. Aquell matrimoni li proporcionà companyia i estabilitat en mig de la incertea de l'exili.

Cuba: l'última llar

A finals dels anys 40 es traslladà a Cuba, a on desenvol·drà la darrera etapa de la seua vida. Allí eixercí com a professor universitari a la Universitat d'Orient (Santiago de Cuba) i col·laborà en institucions culturals de l'Havana.

Cuba li va oferir un entorn més acollidor i una comunitat d'exiliats espanyols en qui compartir experiències.

Fon en este context a on publicà la seua obra més madura i a on continuà treballant en la seua Història de la lliteratura espanyola, en l'objectiu de transmetre a les noves generacions el patrimoni lliterari que el franquisme intentava borrar.

Per a Chabàs, Cuba fon també un lloc d'inspiració. A pesar de la distància, sempre evocava Dènia i el Mediterràneu, pero sabia que l'Havana seria ya el seu destí final.

Un exili compartit

El periple de Chabàs no era únic. Formava part de la gran diàspora republicana que es dispersà per França, Mèxic, Argentina, Veneçuela i Cuba.

Centenars d'intel·lectuals, professors, científics i artistes vixqueren el mateix camí: la pèrdua del país, la busca d'una nova vida i la necessitat de reconstruir-se llunt de casa.

En este sentit, la biografia de Chabàs és també la història colectiva d'una generació barrabassada. Cada país que el va acollir és un capítul de la tragèdia i al mateix temps de la resistència cultural dels exiliats.

L'emprenta de l'exili en la seua obra

L'experiència de l'exili marcà profundament la seua lliteratura. El sentiment de pèrdua, la melancolia i la voluntat de mantindre viva la memòria de la República apareixen en els seus poemes.

En el recull pòstum *Poemes del transtierro*, es respira tota la càrrega emocional de l'exili: la soletat, la distància i l'esperança mai del tot perduda de tornar algun dia a la seua terra.

Un viatge sense retorn

Juan Chabàs va morir en Cuba en 1954, víctima d'un infart, sense haver pogut tornar a Dénia. El seu exili fon un viatge sense retorn, una ruta que el dugué a diversos països pero que mai pogué substituir la seua llar mediterrànea.

La seua vida és testimoni d'una generació que hagué de partir i que, no obstant tot, mantingué encesa la flama de la cultura i de la dignitat.

Últims anys i mort en Cuba

Després d'un llarg període d'exili, Cuba es va convertir en l'últim llar de Juan Chabàs. Allí passà els darrers anys de la seua vida, intentant conciliar el seu treball intel·lectual en la nostàlgia i el dolor d'un destí marcat per la derrota republicana. No obstant, Chabàs no deixà d'escriure ni d'ensenyar fins al final, mantenint-se fidel al seu compromís cultural i humà.

Docència i activitat cultural

Instalat primer en Santiago de Cuba, Chabàs fon professor a la Universitat d'Orient, a on impartia classes de lliteratura i humanitats. Els seus alumnes el recordaven com un mestre exigent però apassionat, capaç de transmetre la passió per la llectura i el respecte pels grans autors. La seua experiència europea i la seua erudició el convertiren en una figura de prestigi dins de l'àmbit universitari cubà.

Més tard, es traslladà a l'Havana, a on trobà un ambient més actiu i cosmopolita. Allí col·laborà en institucions culturals i continuà publicant ensajos i estudis lliteraris. El seu nom era reconegut en còrculs acadèmics i gojava d'una reputació consolidada com a crític de la lliteratura espanyola contemporànea.

La publicació de l'obra madura

En aquells anys, Chabàs conseguí publicar una de les seues obres més importants: "Literatura espanyola contemporànea" (1898–1950) (1952).

Este llibre representava una síntesis magistral de la lliteratura espanyola del segle XX, des de la Generació del 98 fins a la posguerra.

El valor de l'obra radicava en qué estava escrita fora d'Espanya i lliure de la censura franquista. Això li permetia parlar en llibertat dels autors republicans i mantindre viva la memòria d'una Espanya lliterària que el règim intentava silenciar.

El llibre es convertí en manual de referència en universitats d'Amèrica Llatina i tingué una difusió notable en ambients acadèmics europeus.

A més, continuava escrivint poesia. Els Poemes del transtierro, inèdits en vida i recuperats dècades després, mostren el costat més íntim i dolorós d'aquells anys. Són versos plens de nostàlgia, que parlen de la distància, de l'exili i de la memòria d'Espanya.

Vida personal i estabilitat tardana

En 1947, en Caracas, s'havia casat en Aída Valls Fernández, que l'acompanyaria també en la seua etapa cubana. El matrimoni li donà una certa estabilitat emocional, encara que el sentiment d'arrelament mai fon complet. Chabàs era conscient que havia perdut la seua terra natal i que difícilment podria tornar-hi.

A l'Havana trobà també una comunitat d'exiliats espanyols en qui compartia recorts, projectes i esperances. Aquelles trobades eren un bàlsem contra la soletat, encara que mai substituïren del tot la pèrdua de la pàtria.

L'últim any i la mort

La salut de Chabàs, desgastada per anys d'estrés, dificultats econòmiques i l'angoixa de l'exili, començà a debilitar-se a principis dels anys 50. No obstant això, no abandonà la docència ni la producció lliterària.

El 29 d'octubre de 1954, a només 54 anys, Juan Chabàs moria sobtadament en l'Havana víctima d'un infart de miocardi.

Fon soterrat al Cementeri Colon, un dels grans recints funeraris de la capital cubana. La notícia de la seua mort va ser un colp profundament al món de l'exili republicà i també aquells cícrculs lliteraris que encara mantenien viu el seu nom.

Un final llunt de la seua terra

Chabàs morí llunt de Dénia, sense haver pogut trepidar mai més els carrers que l'havien vist nàixer. El seu exili fon un viage sense retorn, i la seua mort a Cuba simbolisava la tragèdia de tota una generació d'intellectuals republicans condenats a viure i morir fora d'Espanya.

Pero la seua figura no s'apagà. Al contrari: en els anys, els seus llibres i la recuperació de la seua obra inèdita han tornat a posar-lo al lloc que mereix dins de l'història de la lliteratura espanyola i valenciana.

Llegat i recuperació

La mort de Juan Chabàs en l'Havana en 1954 no significà l'oblit complet de la seua obra, pero sí una etapa d'ombra. L'Espanya franquista l'havia condemnat a la invisibilitat: exiliat, republicà i crític incòmode, quedava fora dels manuals i de les institucions culturals oficials. Durant dècades, el seu nom circulà sobretot en cicles d'exiliats i en universitats hispanoamericanes. No obstant això, en el temps, la seua figura ha anat recuperant-se, i hui és reconegut com un dels intel·lectuals més sòlits i polifacètics de la seua generació.

Reconeiximent acadèmic

En l'àmbit universitari, la seua obra "Literatura española contemporánea" (1898–1950) (1952) continuà sent referència durant anys, especialment en Cuba i Veneçuela. Llibres posteriors han tornat a posar en valor eixa aportació, reconeixent-lo com un crític rigorós i original.

En Espanya, després de la Transició, investigadors i especialistes començaren a recuperar-lo en estudis sobre la Generació del 27 i l'exili republicà.

La publicació de fragments de la seua correspondència —especialment les cartes a Josefina de la Torre— ha aportat noves mirades sobre el seu perfil humà i literari.

Obres inèdites i redescobertes

Un dels moments més importants en la recuperació de Chabàs fon la difusió de texts fins llavors inèdits.

Entre ells, el recull *Poemes del transtierro*, que reflectix la seua experiència vital d'exiliat i que ha sigut editat recentment en Cuba i Espanya. Estes obres han permés vore un costat més íntim i líric del crític i ensagista, acostant-lo de nou al públic lector.

També la seua correspondència en figures com Alfonso Reyes, Mariátegui o Guillermo de Torre ha servit per a situar-lo dins de les rets culturals internacionals del seu temps. Gràcies a estes cartes, se l'entén no sols com a autor, sino com a part activa d'un teixit intel·lectual europeu i americà.

Dénia i la memòria de Chabàs

A la seua ciutat natal, Dénia, la figura de Chabàs és motiu d'orgull i també de deute pendent. Les cases a on vixqué o que pertanyien a la família han estat objecte de polèmica, en amenaces de destrucció i falta de protecció patrimonial. Açò ha provocat debats sobre la necessitat de conservar el llegat material associat a l'escriptor.

No obstant això, diverses entitats culturals locals han reclamat que Chabàs tinga el lloc que li correspon: carrers, biblioteques i centres educatius porten el seu nom, i s'han fet actes de recort i exposicions sobre la seua obra.

La ciutat té en ell una figura universal que cal reivindicar no sols per la seua vàlua lliterària, sino també com a eixemple del vincle entre Dénia i el món.

La seua vigència hui

Llegir Chabàs hui és descobrir un autor modern, europeu i compromés. Les seues reflexions sobre la relació entre lliteratura i política, sobre la necessitat de mantindre la llibertat cultural i sobre la dignitat de l'intel·lectual davant l'adversitat continuen sent plenament actuals.

En un món globalisat i ple de reptes socials, la veu de Chabàs en recorda que la cultura no pot ser mai neutral: sempre ha d'estar al servici de la veritat, la justícia i la llibertat.

Un denier universal

El llegat de Juan Chabàs es pot resumir en una idea clara: fon un home que, des d'una ciutat mediterrànea com Dénia, conseguí projectar-se al món. Poeta, narrador, crític i assageta, va dialogar en els grans corrents del seu temps i va deixar una obra que, a pesar de l'exili i l'oblit imposta, ha arribat fins a nosatres en força renovada.

Hui, recordar Chabàs no és només un eixercici de memòria històrica. És també una manera de reconéixer el valor de la cultura valenciana i espanyola en l'escenari internacional, i de retre homenage a una generació que va patir la tragèdia de la guerra i l'exili pero que mai va renunciar a la dignitat.

Anexos documentals

Els annexos són l'espai a on la biografia es fa més tangible. Cartes, fragments literaris i fotografies en permeten escoltar la veu directa de Juan Chabàs i vore el seu rostre, alluntant-lo del mit i acostant-lo a la realitat d'un home de carn i ossos.

1. Fragments de cartes

Carta a Josefina de la Torre (1927):

“No sé si et mereixes estes paraules, Josefina, pero les escric perquè no puc callar. Quan calle, em creme; quan escric, em calme. Si saberes com pesa en mi el conflicte entre estimar-te i ser fidel a esta condena que és la literatura...”

Carta a José Carlos Mariátegui (1929):

“He rebut els teus poemes, amic, i et dic que Espanya està feta també de vosatres, d'eixa veu que en arriba d'Amèrica com a vent fresc. Ací la lluita és dura, pero crec que l'esperit que compartim pot trencar fronteres.”

Carta a Guillermo de Torre (1930):

“Tant de soroll sobre les vanguarades, i encara no sabem si som pioners o títaros. Yo continue pensant que el més revolucionari és escriure en veritat, i no obeir modes.”

2. Fragments de la seua obra poètica

Del recull inèdit Poemes del transtierro:

“Camí sense ombra,
la mar que em parí queda llunt,
i els tarongers de Dénia florixen en la meua memòria
com un país que mai tornaré a vore.”

Del llibre Espejos (1919-1920):

“Cada paraula és un cristal,
i en cada cristal em mire,
buscant-me i perdent-me,
com si el temps fòra només reflex i trencades.”

3. Fotografia i iconografia

Retrat fotogràfic ca. 1930: conservat en la Biblioteca Nacional d'Espanya, mostra un Chabàs jove, elegant, en ulls penetrants i una expressió seriosa.

Retrat pictòric de Gregorio Prieto: esmenat per Rafael Alberti en carta de 1924, un dels testimonis de la presència de Chabàs en els còrculs artístics del 27.

Fotografies de l'exili cubà: image en alumnes i colgues a l'Universitat d'Orient, Santiago de Cuba, a on apareix més envellit pero en el mateix gest intens d'intellectual apassionat.

4. Testimonis de contemporàneus

Rafael Alberti el descrivia com:

“Un home rigorós, amic del silenci i del llibre, pero capaç d'alçar la veu quan la veritat ho exigia.”

Josefina de la Torre confessava anys després:

“Juan era com un riu impetuós, difícil de seguir, pero impossible d'oblidar.”

5. Documents de Dénia

Inscripció de naiximent en l'Ajuntament de Dénia, 10 de setembre de 1900.

Cases familiars a la ciutat, hui en part desaparegudes o en estat de deteriorament.

Reconeiximents locals: carrers i centres educatius que porten el seu nom.

Este anex documental en recorda que darrere de la figura de l'assagista i crític hi havia un home apassionat, capaç de voler i de patir en la mateixa intensitat en qué escrivia. Les seues cartes i poemes, plens de llum i d'ombra, en parlen encara hui en una força sorprenent.

Juan Chabàs i Martí, un denier universal

“Camí sense ombra, la mar que em parí queda llunt,
i els tarongers de Dénia florixen en la meua memòria
com un país que mai tornaré a vore.”

— Poemes del transtierro

Naixcut en Dénia en 1900, Juan Chabàs Martí fon poeta, narrador, crític i ensagista. Membre de la Generació del 27, participà en la vida cultural i política de la Segona República i, després de la Guerra Civil, emprengué el dolorós camí de l'exili.

La seua trajectòria vital el dugué per França, la República Dominicana, Veneçuela i finalment Cuba, a on morí en 1954. Llunt de la seua terra, pero fidel sempre a les seues raïls, Chabàs mantingué viva la passió per la lliteratura i el compromís en la llibertat.

Hui, la seua obra continua sent referència en la història de les lletres espanyoles i la seua memòria és un orgull per a Dénia i per a tots aquells que creuen en el valor de la cultura.

Un viage vital i lliterari que en parla d'exili i memòria, d'amor i d'ideals, i que fa de Juan Chabàs una de les veus més singulars del sigle XX.

Pedro Fuentes Caballero

Acadèmic de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana corresponent per Dénia

JUAN CHABÀS MARTÍ

(DÈNIA, 1900 – L'HAVANA, 1954)

PER PEDRO FUENTES CABALLERO